

VERDENSBANKEN OG DET TRUEDE MILJØET I DEN TREDJE VERDEN

INNLEDNING

Den nye diskusjonen omkring forvalblingen av den tredje verdens miljøressurser har i stor grad fokusert på prosjekter finansiert av Verdensbanken. Flere av de landene som er storkunder hos Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene har i samarbeid med disse institusjonene fremmet "utviklingsprosjekter" som er strid med alle mulige definisjoner av begrepet om bærekraftig utvikling.¹ Det er spesielt prosjekter innenfor viktige utlanssektorer som jordbruk, energi og transport som har blitt utsatt for kritikk.

Tabell 1: Noen Økonomiske sektors andel av Verdensbankens utlån i 1986 (Samlet utlånsbeløp er 16,2 milliarder dollar):²

Jordbruk og landsbygdsutvikling	31%
Energi	16%
Transport	9%
Industri (inkl. gruvedrift)	7%
Utdanning	6%
Byutvikling	4%
Vannforsyning og avløp	4%

Hovedtyngden av kritikken har rettet seg mot mangelfull innarbeiding av miljøhensyn i planleggingen og gjennomføringen av en rekke store prosjekter innenfor disse sektorene. Spesielt har det blitt fokusert på prosjekter som har satt regnskogsområder i fare. Regnskogene utgjør resevoarer av plantearter som kan være anvendelige innenfor jordbruk og medisin, de er leveområder for en rekke urbefolkningsgrupper, og de binder store mengder karbondioksyd som i fri form bidrar til den fryktede drivhuseffekten.³ Kritikken har blitt fremmet på en effektiv måte av miljøorganisasjoner både i USA, Europa og en rekke land i den tredje verden.

Nedenfor følger en kort oversikt over noen kjente prosjekter i jordbruks- og energisektoren som har blitt utsatt for omfattende kritikk. I del 3 vil jeg gi en presentasjon og vurdering av Verdensbankens institusjonelle og retoriske respons på denne kritikken.

PROSJEKTKRITIKKEN

Jordbruktoren: Kveg og bønder fordriver urbefolkning, vilt og regnskog.

Den store satsingen på lån til jordbruksprosjekter i den tredje verden er først og fremst en tendens som har gjort seg gjeldende etter 1973, da Robert McNamara overtok som president for Verdensbanken. Moderniseringen av denne sektoren ble betraktet som en forutsetning for løsningen av både sultproblemer og betalingsbalanseproblemer.⁴ Ser man på hva slags prosjekter banken faktisk sløttet, er det dekning for å påstå at disse prosjektene har bidratt til å skade miljøet uten å gjøre befolkningen mettere. De store utlånene til produksjon av kjøtt for eksport er et av eksemplene på denne politikken.

I 1975 utgjorde utlån til kvegdrift for kjøttproduksjon nesten en tredjedel av bankens prosjektstøtte. Spesielt sterk var satsingen i Latin-Amerika, der utlånene til denne sektoren utgjorde 70 prosent av bankens utlån.⁵ Selv om støtten til kvegneringen nådde sitt foreløpige høydepunkt på 1970-tallet, fortsetter Verdensbanken å støtte slike prosjekt. Dette har for eksempel skjedd i Panama og Paraguay, der banken bidro med henholdsvis 9 og 25 millioner dollar til kvegprosjekter i 1984⁶, og i Botswana der banken bidro med 10,9 millioner dollar til et slikt prosjekt i 1985⁷. I de siste årene har Verdensbanken i større grad valgt å satse på intensivering av arealanvendelsen i kvegneringen. I 1985 og 1986 ble det gitt lån på henholdsvis 90 og 109 millioner dollar til intensivering av produksjonen innenfor næringen.⁸

Ekspansjonen innenfor kvegdriften har vist seg å ha omfattende miljøkonsekvenser i flere tropiske land, spesielt i regnskogsområder. I tillegg til å gi dårlig avkastning av kjøtt pr. arealenhet i forhold til vanlige beiteområder, ødelegges arealer av ryddet regnskog spesielt raskt av erosjon og giftige vekster. En ny undersøkelse fra Peru viser at regnskogen kan gi tre ganger større inntekter ved innsamling av naturlige forekomster av frukt og nøtter og skånsom skogsdrift enn ved rydding av tilsvarende arealer til kvegdrift.¹⁰ I Indonesia utgjorde inntektene fra slike aktiviteter omkring 120 millioner dollar i 1982, tilsvarende rundt halvparten av statsinntektene fra landets tømmereksport.¹¹

Kritikken av satsingen på storstilt kvegdrift i den tredje verden har også fokusert på poeng som ikke har umiddelbar tilknytning til næringens uheldige miljøkonsekvenser. Moderne kvegdrift krever store enheter, og fører med seg en ekstensiv utnyttelse av jorda og arbeidskraften. Der noen få jobber med kvegdrift idag, kunne mange livberge seg ved dyrking av ris og bønner tidligere.¹²

Et omdiskutert prosjekt innenfor denne sektoren er Livestock-III-prosjektet i Botswana, som mottok tilsagn om 10,9 millioner dollar i støtte fra Verdensbanken i 1985. Gjennom dette prosjektet skulle 130 kjøttproduserende storbruk etableres på kollektivt eid land for å øke Botswanas eksport av kjøtt. FN-rapporter karakteriserte i 1984 overbeiting som landets viktigste miljøproblem. Likevel valgte Verdensbanken å satse på et prosjekt med store konsekvenser i form av viltutryddelse og jorderosjon, og med en svært skjev fordeling av inntekter. Initiativet til å endre bankens politikk overfor dette prosjektet kom utenfra. I 1986 instruerte den daværende finansministeren i USA, James Baker, landets representanter i Verdensbanken om å stille nye krav til prosjektets konsekvenser for miljø og inntektsfordeling. Utbetalingene til Livestock-ITI ble stanset, men banken ville ikke innrømme at det var den ulmende miljøkatastrofen som lå bak dette utspillet. Det var den manglende avkastningen på tidligere kvegprosjekter som ble anført som grunnlag for avslaget.¹³

En annen type Verdensbank-støttede jordbruksprosjekter som har blitt utsatt for sterk miljøkritikk, er de omfattende koloniseringsprosjektene for småbønder. I både Brasil og Indonesia foregår det for tiden enorme folkevandringer inn i økologisk og etnisk svært følsomme regnskogsområder. Disse vandringene er ikke motivert av mangel på jord, men av svært skjev fordeling av de allerede disponible jordbruksområdene.

På øya Java i Indonesia eier en prosent av bøndene 35 prosent av jorda, mens halvparten av småbøndene disponerer jordstykker på mindre enn et halvt hektar, og halvparten av husholdningene i jordbruket helt mangler eiendomsrett til jord.¹⁴ Slik er *fordelingen* av jorda en vesentlig del av "overbefolkningsproblemet" på Java. Karakteristisk nok forsøker regjeringen likevel å løse problemene i det indonesiske landbruket ved et omfattende program for flytting av småbønder og eiendomsløse til villmarka på de ytre øyene Sumatra, Kalimantan og Sulawesi. Den indonesiske regjeringens ambisjoner med dette programmet var enorme; 70 millioner mennesker skulle flyttes. Fallende oljepriser og tyngende utenlandsgjeld har bidratt til å redusere ambisjonsnivået. I 1984 hadde likevel over 3,6 millioner indonesere blitt flyttet på denne måten.¹⁵ I 1985 ytet Verdensbanken sitt største lån til prosjektet på 160 millioner dollar, noe som bragte bankens totale engasjement i prosjektet siden 1974 opp til over en halv milliard dollar. *Transmigrasi*, som er navnet på forflytningsprosjektet, forbraker omtrent 6 prosent av statusutgiftene i et av verdens mest gjeldstyngede land.¹⁶ Migrasjonen har fortsatt i høyt tempo. I perioden 1986-87 ble over 150.000 familier forflyttet, og regjeringen har senere forsøkt å forsere tempoet.¹¹

De økologiske og sosiale konsekvensene av prosjektet har vært svært negative. Indonesiske miljøorganisasjoner har anslått tapet av biologisk

verdifull regnskog i forbindelse med prosjektet til over 800.000 hektar.¹⁸ I tillegg kommer de voldsomme forandringene som de etniske gruppene på øyene blir utsatt for. Verdensbankens defensive argumentasjon overfor kritikken mot prosjektet er at et av motivene bak bankens deltakelse har vært å sikre innflytelse fra økologiske vurderinger som andre finansielle kilder ville ha ignorert.¹⁹ Banken har i det siste uttrykt bekymring over prosjektet, men har vært uvillige til å trekke seg ut. Finiansinstitusjonens nye satsing på "kjerneeiendommer" ("Nucleus Estates", under Transmigrasi VI) som skal supplere de konkurstruede, forflyttede bøndernes innteter, betyr på ingen måte noen skåning av regnskogen. Selv om Verdensbanken henviser til at bare 10-15 prosent av det arealet som de nye kjerneeiendommene skal oppta er regnskog, blir det av kritikere innvendt at det for det første langtfra dreier seg om ubetydelige areal (over 30.000 hektar), og at de potensielle ringvirkningene fra disse etableringene strekker seg langt ut over det ryddede arealet.²⁰

Et annet Verdensbank-prosjekt med klare paralleller til det indonesiske prosjektet, er det brasilianske *Polonoroeste-prosjektet*; Dette prosjektet er en del av brasilianske myndigheters forsøk på å løse problemene i landets slumstrøk og fattige landbygdrområder uten å rokke ved den ekstremt skjeve fordelingen av jorda. Forandringer i rebling av teknologiintensiv jordbruksproduksjon i store enheter på 70-tallet har bidratt til å forsterke presset mot en løsning av de brasilianske fattigdomsproblemene.

Polonoroeste-prosjektet har bestått i byggingen av en 1500 kilometer lang asfaltert vei inn i de sørvestlige delene av Amazonas-regionen. I tilknytning til denne veien ble det opprettet 39 sentra for jordbruksimmigranter for å tiltrekke seg titusenvis av nybyggere på et skogsområde like stort som tre fjerdedeler av Frankrikes samlede areal.²¹ I årene fra 1981 til 1983 bidro Verdensbanken med seks lån som tilsammen utgjorde over 400 millioner dollar.²²

I praksis viste prosjektet seg å føre til en ukontrollert innvandring av nesten en halv million immigranter i årene som fulgte, med massiv nedbrenning av regnskog som konsekvens. Selv om banken satte betingelser med hensyn på vern av urbefolkningen og regnskogen, ble den praktiske oppfølgingen av disse betingelsene overlatt til brasilianernes egne organ for beskyttelse av urbefolkningen, som i flere tilfelle har blitt sterkt kritisert for korrupsjon.²³ Banken overså i denne saken kraftige advarsler fra en av sine egne ansatte, antropologen David Price²⁴, som forutsa mange av de problemene Polonoroeste har skapt for urbefolkningen.

Bankens medansvar for den tragiske utviklingen i Amazonas-regionen understrekes av medvirkningen i jernutvinningen fra Carajas-gruven i nordøst-Brasil. Verdensbanken bidro i 1982 med et lån på 304,5 millioner dollar til bygging av den infrastrukturen som gjør den volsomme

regnskogsraseringen under Stor-Carajas-prosjektet mulig. Slik er det lite å si på bankens prosjekt isolert betraktet; men det danner en forutsetning for de rasingene som foregår under Stor-Carajas, der iøyenmer fra regnskogen blir brukt som brennstoff i en mengde primitive smelteovner for jernutvinning.²¹⁵

Både Transmigrasi, Polonoroeste og lånet til Carajas-prosjektet viser at bankens rutiner for å forutsi mulige miljøkonsekvenser har vært svært mangelfulle, og at man har hatt mangelfulle rutiner for iverksettelse av tiltak for å stanse eller endre oppstartede prosjekter. Prosjektene har ført til destruktive prosesser som er helt ute av kontroll.

Energisektoren: Mammutprosjekter fortrenger befolkning og regnskog

En rekke av de lånene Verdensbanken har ytet til energisektoren i utviklingsland har båret preg av spesielt dårlige utredninger av miljømessige konsekvenser. De tvilsomme prosjektene under "Power Sector Loan I", der banken bidro med en halv milliard dollar til utbyggingen av den brasilianske energisektoren etter 1980, har blitt spesielt beryktet. Mange av prosjektene vakte harme også i brasiliansk presse på grunn av den svake økonomiske avkastningen.²⁷ Massive protester fra miljøorganisasjoner over hele verden har ført til at det ambisiøse "Power Sector Loan II", der det var planer om en storstilt fortsettelse av utbyggingene av elver i Amazonas-regionen, har blitt lagt på is.

Mye tyder imidlertid på at det bare er sterke internasjonale protester som kan føre til at bankens retorikk omkring miljøspørsmål blir satt ut i praksis. I India foregår f.eks. utbyggingen av det kullfyrte Singrauli-energi-prosjektet til tross for tvangsforflytning av 23.000 mennesker, omfattende jorderosjon, avskoging og aske- og støvforurensning. For å undersøke grunnlaget for de sterke protestene fra indiske og vestlige miljøorganisasjoner, sendte banken en kommisjon i februar 1988. Kommisjonen kontaktet aldri representanter for de tvangsforflyttede menneskene. Verdensbanken har satt igang en miljøvurdering av prosjektet (elleve år etter at det ble innledet), men de tvangsforflyttede inderne koples fremdeles ikke inn. Konsulenter fra indiske firma representerer de lokale interessene.²¹

Den samme manglende evnen til å innarbeide lokalbefolkningens interesser i prosjektplanleggingen kjennetegner også de gigantiske kraftutbyggingene i Narmada-dalen i India, der tusenvis av mennesker blir fordrevet av enorme damprosjekter. Kraftig press fra ikke-statlige organisasjoner har fått banken til å varsle en mulig revurdering av sitt engasjement i prosjektet. Arbeidet med Sardar Satdovar-dammen, som alene vil fortrenge 50.000 mennesker går likevel sin gang med et Verdensbank-bidrag på 450 millioner

dollar.²¹ Igjen illustreres den manglende evnen til kommunikasjon med lokale, ikke-statlige organisasjoner og hjelpeløsheten overfor land som ikke oppfyller lånebetingelsene.

VERDENSBANKEN OG MILJØVERN - HALVVERTEDE TILTAK

Et ri av utviklingen av Verdensbankens institusjonelle miljøtiltak

Verdensbanken oppnevnte en miljørådgiver i 1970. Tre år senere ble denne stillingen utvidet til et eget kontor for miljøsaker som omfattet sju ansatte. Dette kontoret hadde blant annet til oppgave å overvåke arbeidet til 3.500 fagansatte. Tre av de ansatte ved miljøkontoret var ansvarlige for å følge opp mer enn 300 prosjekter årlig. Bare en ansatt konsentrerte sin innsats innenfor de viktige sektorene jordbruk, energi og transport. Miljøkontoret hadde lite å si i forhold til virksomheten i de seks regionale kontorene, som hadde ansvaret for identifisering og utformingen av prosjekter. ■ mange år ble miljøkontoret først konsultert når forhandlingene om nye lån ble innledet.³⁰

De miljømessige retningslinjene som ble utarbeidet for prosjektplanleggingen var lite forpliktende, og rettet seg først og fremst mot industri-lånene, som vi i tabell 1 ser at utgjør en ganske liten del av bankens totale utlån. Kritikken rettet seg derfor, som vi har sett, mot tunge sektorer som transport, jordbruk og energi, der innarbeidingen av retningslinjer for miljøhensyn har vært svak.³¹

I 1983 innledet miljøorganisasjoner i USA et aktivt arbeid for å innhente informasjon om den konkrete gjennomføringen av bankens prosjekter. Det ble blant annet gjort studier av spesifikke prosjekter, og det ble innledet samarbeid med et nettverk av organisasjoner i den tredje verden. 24 kongresshøringer som avslørte mange av de kritikkverdige forholdene referert ovenfor, og en vellykket mediakampanje, førte til at amerikanske representanter i Verdensbanken ble instruert av kongressen om å legge press på banken for å revurdere sin miljøpolitikk.³²

Som et svar på kritikken lanserte Verdensbankens president, Barber Conable, en rekke reformer for å styrke bankens miljøprofil. Conables engasjement var slående, ihvertfall på det retoriske planet³³: "Hvis Verdensbanken har vært en del av problemet i fortiden, kan og vil den være en sterk pådriver for å finne løsninger i mtiden."

I forbindelse med en reorganisering av banken, ble det dannet en egen *miljøavdeling*, med sterkt forøket stab i forhold til det tidligere miljøkontoret. Av staben var bare omkring en fjerdedel økonomer, mens resten av de ansatte hadde annen utdanningsbakgrunn. Ansatte i Verdens-

banken har understreket at den nye miljøavdelingen først og fremst er en forskningsavdeling med sikte på å forberede et helt nytt perspektiv på diskusjonen om forholdet mellom økonomisk politikk og miljøpolitikk."

For å styrke miljøprofilen også i prosjektplanleggingen, ble det opprettet egne miljøenheter som har i oppgave å overvåke arbeidet i bankens fire regionale avdelinger, der identifisering og utarbeidingen av de konkrete prosjektene nå foregår." Miljøenhetenes oppgave er å vurdere miljøkonsekvensene av nye prosjekter, og å utarbeide vurderinger av ressursforvaltningen innenfor enkelte landene og regionene. Tilsammen betyr opprettelsen av den nye miljøavdelingen og de nye miljøenhetene at mellom 50 og 100 av bankens fagansatte nå arbeider med miljøspørsmål.:111

Betyr 1987-reformene at Verdensbanken har blitt en "miljøbank"?

Den oversikten over kritikkverdige prosjekter som ble gitt ovenfor, kan ikke konkludere med at Verdensbankens praktiske politikk har blitt endret gjennom 1987-reformene. Det er klart at de kortsiktige virkningene av disse reformene ikke står i forhold til Conables pompøse retorikk. Det er fremdeles store mangler ved bankens politikk, sett fra et miljøsynspunkt. Ordspråket om at "gammel vane er vond å vende" ser ut til å være en betegnende karakteristikkk av det enorme byråkratiets treghet overfor de nye miljøkravene. Påfallende mange prosjekter ser ut til først å bli revurdert etter eksternt press. Miljøorganisasjonene, både i USA og den tredje verden, ser ut til å spille en nøkkelrolle i innhenting av informasjon om prosjekt- enes reelle konsekvenser. Lånene til den indiske energisektoren er gode eksempler på denne tendensen. Det er et alvorlig problem at bankens styre ikke ser ut til å bli forsynt med den nødvendige informasjonen om prosjektens miljøkonsekvenser.³⁷ Folk som har arbeidet med Verdensbanken og miljøspørsmålene, kjenner godt til hvor vanskelig det er å få informasjon om disse spørsmålene gjennom offisielle kanaler.³¹

Et annet problem som banken ikke har funnet noen løsning på, er hva man skal gjøre med låntakere som bryter sine miljøforpliktelser. Banken burde finne nye måter å bruke sin innflytelse til å *straffe* land som Indonesia og Brasil. Dette er også et spørsmål om bankens rykte. Hand- lingslammelse overfor disse låntakerne betyr at de katastrofale prosjektene uvergelig blir sittende som skampletter på Verdensbanken.

Det ser ut til at miljøenhetene, som har til oppgave å overvåke det konkrete prosjektarbeidet, koples inn på et for sent tidspunkt og er kraftig underbemannet

Konklusjonen, slik tilstanden er nå, må være at det er umulig å tenke seg vesentlige forandringer i Verdensbankens politikk uten at banken blir

utsatt for et sterkt press fra miljøorganisasjoner og regjeringer over hele verden. Slik blir spørsmålet om en reell endring av bankens politikk i høy grad avhengig av de internasjonale ideologiske konjunktorene.

Noter

- 1) Begrepet om "bærekraftig utvikling" slik det brukes her skriver seg fra Brundtlandkommissjonens arbeid, der det er definert ved en type utvikling som omfatter global økonomisk vekst for tilfredsstillende dagens behov, uten å gå på akkord med hensynet til de kommende generasjoners behov. Jfr. rapporten *Vdrfelles framtid*, Tiden 1987.
- 2) Jfr. Jørgen Wettestad: *Multilaterale bistandsorg<JMr og miljøvernet: Prinsipper, iverksetting og mulige nordiske handlingsvalg*, Fridtjof Nansens Institutt 1987, s. 35.
- 3) Beregninger viser at avskoging bidrar med mellom 10 og 30 prosent av menneskehetens utslipp av karbondioksyd til atmosfæren, jfr. *The Economist*, 2. september 1989, s. 19.
- 4) Jfr. Cheryl Payer: *The World Bank - A Critical Analysis*, New York, 1982, s. 207.
- 5) *Ibid.*, s. 214.
- 6) Jfr. Wettestad 1987, op. cit. s. 64.
- 7) *Jfr. Financing Ecological Destruction*, publikasjon trykket med støtte av Greenpeace International, Mott Foundation og Friends of the Earth, 1988 s. 7-10.
- 8) Jfr. Bruce Rich: *The Politics of Tropical Deforestation in Latin America: The Role of the Public International Financial Institutions*, Notat fra Environmental Defense Fund 1988, s. 7.
- 9) Jfr. Wettestad 1987 side 64, Rich 1988 s. 7.
- 10) Jfr. *The Economist*, 11. februar 1989 s. 52.
- 11) Jfr. *Der Spiegel*, m. 9 1989, s. 157.
- 12) Jfr. Payer, op. cit. s. 215.
- 13) Jfr. *Financing Ecological Destruction*, op. cit., s. 7-10.
- 14) Jfr. Susan George: *A Fate Worse than Debt*, Penguin book 1988, s. 158.
- 15) *Ibid.*, s. 158.
- 16) *Ibid.*, s. 158.

- 17) Jfr. *Financing Ecological Destruction*, op. cit., s. 28-29.
- 18) Jfr. *ibid*" s. 28.
- 19) Jfr. Wettestad, op. cit., s. 67.
- 20) Jfr. *Financing Ecological Destruction*, op. cit., s. 28-29.
- 21) Jfr. Rich, op.cit., s. 9.
- 22) Jfr. *ibid.*, s. 9.
- 23) Jfr. Bruce Rich: "The Greening of the Development Banks", *The Ecologist*, Vol. 19, No. 2, 1989, s. 45.
- 24) Jfr. Payer, op.cit., s. 346-51.
- 25) Låntaker i dette tilfellet var det statseide brasilianske stålselskapet Companhia Vale do Rio Doce (CVRD). Pengene ble brukt til investeringer i selve Carajas-gruven (som er verdens største forekomst av jernmalm), til byggingen av en dypvannshavn, og til en jernbane som forbinder gruven og havnen. Lånet ble gitt under forutsetning av at CVRD skulle ta hensyn til mulige miljøskader, også i områdene rundt de bankstøttede installasjonene. Istedet har selskapet gått inn i aktivt samarbeid med de små trekullsbaserte smelteverkene, som tar trekullet direkte fra regnskogen. Siden hele lånebeløpet er utbetalt, burde Verdensbanken forsøke å finne andre metoder for å presse brasilianske myndigheter til å revidere prosjektet.
(Jfr. Rich: "The greening...", op. cit., s. 45; *Financing Ecological Destruction*, op. cit., s. 10-12).
- 26) Jfr. Rich: "The Greening....", op. cit., s. 45.
- 27) Lånet finansierte f.eks. Balbina-dammen, der 1900 kvadratkilometer med regnskog ble oversvømt og 400 medlemmer av en lokal stamme ble forflyttet på en dårlig organisert måte. Balbina produserer bare 250 MW, en svært liten energimengde i forhold til konstruksjonskostnader og miljøkonsekvenser. Jfr. Rich: *Financing Ecological Destruction*, op. cit., s. 13-18.
- 28) Jfr. Rich: "The Greening....", op. cit., s: 47.
- 29) Jfr. *ibid.*, s. 47-50.
- 30) Jfr. Rich: *The politics....*, op. cit., s. 19.
- 31) *Ibid.*, s. 19.
- 32) *Ibid.*, s. 20.
- 33) Jfr. Henrik Chr. Harboe: *Economic Development and Environmental Concern*, NUPI-rapport nr. 126, april 1989, s. 79. Sitatet er oversatt av meg, og er hentet fra en tale Conable holdt for World Resources Institute 5. mai 1987.

- 34) Op. cit. s. 84. Et resultat av te arbeidet. er den nye Verdensbank-rapporten: *Environmental Accolllling for SllSllainable Development*, redigert av Yusuf Ahmad. Salah El Serafy og Ernst Lutz, Verdensbanken 1989.
- 35) Harboe 1989, s. 85; Rich 1988, s. 21.
- 36) Anslaget pl ca. 100 er hentet fra Harboe 1989 s. 85. Anslaget pl 50 er hentet fra Rich 1988, s. 29.
- 37) Jfr. Rich 1989, s. 51-52.
- 38) Jfr. Marcus Colchester: "Uetterrettelig bistand - hemmelighetskremmeri Verdensbanken", i dette heftet av *Vard(Jger)*.

Hans Magnus Enzensberger Der Fliegende Robert

Gedichte Szenen Essays
Etwa 350 Seiten. Leinen. DM 25,-

Der fliegende Robert ist ein >Lesebuch<, au3erordentlich wohlfeil und dabei besonders sorgfultig hergestellt, in Bleisatz und Buchdruck, nach allen Regeln der Schwarzen Kunst.

Wer Enzensbergers Arbeiten nicht kennt, findet hier einen nicht alltaglichen Zugang; wer ihn gelesen hat, kann manche Ueberschung erleben. Denn nach drei Jahrzehnten ist sein Werk so umfangreich und vielfultig geworden, daB man leicht den Uebersicht verlieren konnte: Gedichte und Dokumentationen, Romane und Essays, Reportagen und Uebersetzungen, Stiicke fiirs Theater und fiirs Radio, dazu eine Reihe von Sammlungen, die Geschichte gemacht haben - manches davon - wie die Horspiele - bisher ungedruckt, anderes schwer zuglinglich ...

Die Tonlagen, die Genres, die Perspektiven wechseln, von der erbitterten Polemik bis zur lautlosen Meditation, von der kuhligen Analyse bis zur furiosen Apostrophe.

Ein Lesebuch stellt diese Mannigfaltigkeit auf die Probe. Es ermoglicht ein Urteil tiber die Haltbarkeit dieser Produktion, zeigt ihre Brtiche und ihre Kontinuitat und legt womoglich ihren verborgenen Eigensinn bloB.

Spannungsreich ist alles, was Enzensberger schreibt. Hellsichtige Intelligenz hat man ihm nachgesagt, Gelassenheit und Leidenschaft. Seine Sprache und seine Energie suchen ihresgleichen.

Suhrkamp Verlag

Postfach 101945, 6000 Frankfurt 1